

PER ANDERS BERGENDAHL

”Negawattens” nya kläder. Svar till Bergström

Först och främst vill jag påminna om att den aktuella elbörsen inte är en börs i den traditionella meningen att den skulle gälla handel med el. I stället avses en börs för elsparprojekt eller, annorlunda uttryckt, köp av icke-el (”negawatt”), varför ter-

*Docent PER ANDERS
BERGENDAHL är byråchef
vid Statens energiverk, Stockholm.*

men elbörs egentligen är vilseledande. Bergström menar:

”Det finns, till min kännedom, inga principiella eller logiska hinder mot att göra en för transaktionsändamål lämplig vardehandling av ’negawatt’. Men det är inte enkelt. Inbesparad elförbrukning skall definieras i en effekt- och en tidsdimension och någon skall garantera motsvarande leveranskapacitet.”

Men Bergström har undvikit att förklara

vilket problem och vilket behov som bör- sen för köp av icke-el är svaret på, och varför inte elmarknaden och övriga marknader i samspel kan och bör reglera "användningen av icke-el". Bergström har heller inte sökt klargöra för vilka andra varor och tjänster det skulle vara aktuellt att öppna börser för icke-varor och varför. I anslutning till att dylika "negawatt"-modeller följt av den genomreglerade kraftmarknaden i USA skrev Paul Joskow [1988, s 5] angående handel med "icke-varor" och "icke-tjänster":

"At the very least, I hope that everyone will recognize that the centralized utility planning and decisionmaking model on which this proposal is based represents a very unusual way to think about the allocation of resources in a decentralized market economy such as ours. Oil companies do not have 'negagallon' programs, and they do not view consumer opportunities to drive more fuel efficient cars as 'supply sources' allowing them to produce less oil. General Motors doesn't pay people to use mass transit as a 'supply source' allowing it to produce fewer cars. My neighborhood supermarket doesn't have a 'negafood' program that pays me to eat less and doesn't see my going on a diet as a 'supply source'. The local telephone company does not have a 'negacall' program that pays me to talk less on the phone and does not view less talking on the phone as a 'supply resource' making it possible to install fewer telephone switches.

More fuel efficient cars, more mass transit, and perhaps even my going on a diet and talking less on the phone may all be very worthwhile public policy goals. But our views on whether they are and, if they are, how best to achieve them does not flow naturally from the kind of centralized planning and decisionmaking framework that we are being asked to apply to electric utilities."

Framställningssättet

Ordet elbörs har en positiv klang som förstärks då det länkas till sådan handel med

råvaror och grödor som sker på olika börser i världen. Bergström gör i sin skrivning en sådan koppling och hänvisar också till utvecklingen av instrument och institutioner på finansmarknaderna under 1980-talet.

Den tankemässiga länkningen till en vanlig börshandel görs också inledningsvis av Bergström då han får det att framstå som att jag gjort uttalanden som: "individernas integritet blir överkörd av en börs" och "börsgreppet påminner om centralistiska planmål i marknadsekonomisk dräkt". Som vetenskapsman borde Bergström kunna visa var i min text dessa rader står att finna. Samma sak gäller t ex påståendet: "Några brister i beslutsfattande hos aktörerna har inte framkommit".¹

Rörande marknadsbrister och de därav härledda kraven på regleringar angav jag i min artikel "att marknadsekonomi måste få en hjälpande hand för att tillgodose miljömål, sysselsättningsmål, fördelningsmål, kollektiva insatser som polisverksamhet och flygsäkerhetskrav, marknadernas effektivitet ur konsumenternas perspektiv etc". Vidare att "där monopolinslag är ofrånkomliga måste de ur samhällets synvinkel regleras", men samtidigt noterades: "att utforma regleringssystem är ingen enkel uppgift . . .". Det som står här är att regleringar är nödvändiga, men detta har Bergström helt misstolkat när han anför: "Med hävdandet att regle-

¹ Den mest snarlika formulering jag själv lyckats finna är från avslutningen där det står: "Att däremot klada något som påminner om centralistiska planmål ... i marknadsekonomisk dräkt ...". För att förtydliga på denna punkt är det borsformen som är den "marknadsekonomiska dräkten" - medan "något" avser utgångspunkten för "negawatt-ansatsen". I två meningar ges i enlighet härmed: Utgångspunkten för "negawatt-ansatsen" påminner om centralistiska planmål. Genom att "negawatt-ansatsen" beskrivs som en börs får den en marknadsekonomisk dräkt.

ringar alltid är fel placerar sig Bergendahl helt vid sidan om den praktiska energipolitiska debatten . . .”.

Bergström hänvisar till att man bör hålla en vetenskapligt godtagbar klass på argumentationen – det kan jag bara instämma i!

Vems intresse?

Min, kanske hårdagna, tolkning av Bergströms resonemang är att han menar att det är en så kraftig diskrepans mellan den neoklassiska teorins perfekt fungerande marknader och verklighetens energimarknader i Sverige (och också andra marknader) att teorin inte ger någon vägledning i praktiken. Låt mig trots allt bortse från om det är en rättvisande tolkning av Bergström eller ej och dela upp resonemanget i två delar: den perfekta marknaden som en beskrivning av förhållandena på elmarknaden respektive den neoklassiska teorin som utgångspunkt för problemformulering, analys och bedömning. För att uppnå en god resurshushållning är förstahandsuppgiften att ställa rätt frågor – och där har denna teori visat sig ge praktisk vägledning oberoende av hur bra eller dåligt en viss marknad fungerar i stunden. Möjligen är en börs för köp av icke-el rätt svar på fel fråga – sett ur ett konsumentperspektiv.

Bergström har därvid helt rätt i att utgångspunkten för min kritik av den föreslagna elbörsen vilar på neoklassisk grund och jag utesluter inte att en värdeteori som explicit beaktar politiska processer leder till andra slutsatser. Jag är emellertid inte beredd att basera min analys på en värdeteori som efter vad jag förstår kan utnyttjas för att försvara och motivera diverse politiska ingrepp på konsumenternas bekostnad. Enligt min uppfattning har ekonomerna en mycket viktig uppgift att fylla i den ekonomisk-politiska debatten just vad gäller att sätta fingret på olika försök från skilda särintressen att realisera egna målsättningar på andras bekost-

nad under föregivande av att sträva mot högre samhällsmål.

Jag försökte i min artikel med neoklassisk argumentering och med "värdeteori som stödjer sig på (konsumenternas) betalningsvilja" försvara konsumenternas intresse av el och andra varor och tjänster till låga priser. Om jag har förstått Bergström rätt är det detta han upprörs av. Vems intresse försvarar då Bergström?

Mot en öppen elmarknad

Även om Sverige kan sägas ha en, som många menar, relativt väl fungerande elmarknad, så innebär det inte att denna marknad är utan brister. Därtill kommer nu att förutsättningarna förändras.

Inför en öppen elmarknad i ett nordiskt och europeiskt perspektiv framtonar nu frågan om stamnätet och dess organisation som allt viktigare. I samband med den europeiska samordningen kommer också konkurrensfrågorna och därvid frågorna om konsumenternas ställning att få en större tyngd på elmarknaden likväl som på andra marknader – och därvid den institutionella ramen och regleringssystemet för att hantera dessa frågor. Allt hårdare reglering och kontroll kan förväntas krävas vad gäller exempelvis prisöverenskommelser, produktionskvotering, marknadsuppdelning, inköpsbindningar, prisdiskriminering, företagsförvärv m.m. Inom ramen för den europeiska gemenskapens konkurrenspolitik ligger också ett alltmer begränsat utrymme för statligt stöd till näringslivet.

I utvecklingen inom gemensamma marknaden ligger vidare tillskapandet av en öppen elmarknad och en därigenom vidgad elhandel. En sådan vidgad elhandel skall inte enbart förväntas ta sig uttryck i ett ökat antal säljare och därmed ökade valmöjligheter för köpare, utan också i ett ökat antal kontraktsformer (med avseende på långsiktighet, leveransvillkor, priser etc) och delmarknader. I förlängningen kan man därvid skönja ett

marknadssystem med kontraktshandel, spothandel och börser – i ordets egentliga bemärkelse – med handel i futures, kop- och säljoptioner etc. I en sådan utveckling ligger också de regleringar och den institutionella överbyggnad som krävs för sådana marknader.

Ett sådant marknadssystem omfattar handel med watt och risker på olika villkor – där de som så vill avstår från att köpa.

Referenser

- Bergendahl, P A, [1990], "Elbors – mål och ekonomi för vem? *Ekonomisk Debatt*, årg 18, nr 8, s781–785.
- Joskow, P, [1988], *Testimony of Paul L Joskow Before the Subcommittee of Energy and Power*. House Committee on Energy and Commerce, March 31, 1988.